

12. Пономарев И.П. Тактика допроса лица, ссылающегося на «цифровое алиби» / И.П. Пономарев // Теория і практика судової експертизи і криміналістики. – 2010. – Вип. 10. – С. 86-93.

13. Затенацький Д.В. Идеальні сліди в криміналістиці (техніко-криміналістичні та тактичні прийоми їх актуалізації) : монографія / Д.В. Затенацький. – Х. : Право, 2010. – 160 с.

УДК 340.115

МЕТОДИКА НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

Кириченко О.В., к. ю. н., доцент, начальник
кафедри оперативно-розшукової діяльності та спеціальної техніки
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Стаття присвячена характеристиці методів наукового дослідження, які можуть бути використані у дослідженні проблем оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки.

Ключові слова: методика, метод, наукове дослідження, оперативно-розшукова протидія, злочини проти громадської безпеки.

Статья посвящена характеристике методов научного исследования, которые могут быть использованы в исследовании проблем оперативно-розыскного противодействия преступлениям против общественной безопасности.

Ключевые слова: методика, метод, научное исследование, оперативно-розыскное противодействие, преступления против общественной безопасности.

Kirichenko O.V. METHODS OF RESEARCH PROBLEMS OF OPERATIONAL COMBATING CRIMES
AGAINST PUBLIC SAFETY

The article is devoted to the characterization methods of scientific research that can be used to study the problems of operational combating crimes against public safety.

Key words: technique, method, scientific research Operational Response, crimes against public safety.

Постановка проблеми. Ефективне дослідження проблем оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки можливе лише за умови правильного обрання методики дослідження. Слід зазначити, що методика – це система приписів або рекомендацій про організацію та оптимальну послідовність дій, застосування тактичних та технічних прийомів, методів і засобів для вирішення типового завдання наукового дослідження.

Вимога всебічності та точності результатів конкретного юридичного дослідження викликає необхідність комплексного використання ряду методів у їх єдності та взаємному доповненні, методологічній обумовленості, визначення правильного співвідношення між методами, «традиційними» для юриспруденції, і новими соціологічними, філософськими, політологічними та психологічними підходами до права і держави, емпіричними і теоретичними прийомами їх пізнання.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Методологічні засади протидії злочинам проти

громадської безпеки розглянуто у працях В.П. Ємельянова, В.С. Комісарова, Г.В. Овчинникова, М.І. Панова, В.П. Тихого та ін. Окремі аспекти методологічних підходів дослідження проблем оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки розглядав О.В. Кириченко. Разом з тим на сьогодні залишилося поза увагою дослідників методика наукового дослідження проблем оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки.

Метою цієї статті є визначення та характеристика методів наукового дослідження, що можуть бути використані у сучасному дослідженні проблем оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки.

Виклад основного матеріалу. Особливості методологічної бази (інструментарію) будь-якого дослідження визначаються специфікою об'єкту, його предметною сферою, а також обумовлені поставленими дослідником метою та завданням. Як зазначила А.І. Долгова, методика дослідження залежить від предмета, об'єкта та мети дослідження [1, с. 302].

Організація процесу дослідження охоплює насамперед уточнення специфіки об'єкта дослідження – суспільних відносин у сфері протидії злочинам проти громадської безпеки. Цей об'єкт є дуже складним: він виступає у вигляді сукупності об'єктів (явищ). Складові такого об'єкта визначаються на підставі конкретизації етапів дослідження та завдань, які вирішуються на кожному з них. У площині об'єкта знаходиться предмет дослідження – теоретико-прикладні засади оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки.

Метою будь-якого наукового дослідження є визначення його конкретного предмета і всебічне, достовірне вивчення його структури, характеристик, зв'язків на основі наукових принципів і методів пізнання, впровадження або напрацювання пропозицій щодо впровадження у практику отриманих корисних результатів.

Метою наукового дослідження проблем оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки є комплексне вирішення основних проблем, пов'язаних з оперативно-розшуковою протидією злочинам проти громадської безпеки, а також формуванні на цій основі науково-обґрунтованих пропозицій щодо удосконалення системи та стратегії протидії цим злочинам та внесення змін до чинних нормативно-правових актів України.

Для досягнення поставленої мети дослідження необхідне вирішення наступних завдань: з'ясування стану наукової розробки проблем оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки та окреслення методологічних підходів і понятійно-категорійного апарату дослідження цієї проблематики; визначення та характеристика структурних елементів громадської безпеки; надання кримінально-правової, кримінологічної, криміналістичної та оперативно-розшукової характеристики злочинів проти громадської безпеки і визначення детермінант цих злочинів; з'ясування нормативно-правового підґрунтя такої протидії; надання характеристики структурно-функціонального та інформаційно-аналітичного забезпечення оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки; встановлення особливостей використання штатних та позаштатних негласних працівників правоохоронних органів, у тому числі й органів внутрішніх справ, під час протидії цим злочинам; виокремлення концептуальних засад оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження по злочинам проти громадської безпеки; аналіз передового досвіду протидії злочинам проти громадської безпеки оперативними

підрозділами правоохоронних органів зарубіжних країн; визначення тактики оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки за групами (злочини терористичної спрямованості; злочини, які пов'язані зі створенням банд, злочинних організацій та незаконних воєнізованих або збройних формувань; злочини, які порушують правила поведінки з окремими джерелами загальної (підвищеної) небезпеки).

Вирішення цих завдань надасть можливість сформулювати напрямки удосконалення методики оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки; сформулювати та внести пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства України та інших нормативно-правових актів, які спрямовані на протидію злочинності взагалі та злочинам проти громадської безпеки зокрема.

Для досягнення поставленої мети та вирішення поставлених завдань необхідно обрати відповідний алгоритм прийомів і методів дослідження.

Більшість науковців-правників визначають наявність двох рівнів наукового дослідження: емпіричного та теоретичного. Як зазначила Л.М. Демидова, емпіричний рівень характеризується вивченням зовнішнього світу за допомогою органів почуття (емпірія). Структуру емпіричного рівня складають факти, емпіричні узагальнення та закони (залежності). Обов'язковими при проведенні дослідження є не тільки вивчення, аналіз та синтез знань, які містяться в різних філософських та юридичних літературних джерелах інформації, а й вивчення статистичних даних про стан злочинності, судової практики тощо. До теоретичного рівня дослідження належать логічні методи пізнання, а структурними компонентами є проблема, гіпотеза та теорія. На цьому рівні за допомогою різноманітних засобів та методів пізнання здобуті факти досліджуються та обробляються [2, с. 57-58].

Будь-яка наука користується конкретними методами пізнання. Їх застосування уявляє вказівку на те, як у даних умовах найбільш раціонально використовується той або інший метод.

Слід зазначити, що метод – у широкому розумінні – це способи досягнення мети, певним чином упорядкована наукова діяльність або сукупність принципів, правил, прийомів, способів і засобів наукових досліджень. Як зазначили В.М. Шейко та Н.М. Кушнарєнко, метод – це спосіб пізнання, дослідження явищ природи і суспільного життя. Це також сукупність прийомів чи операцій практичного або теоретичного освоєння дійсності, підпорядкованих вирішенню конкретного завдання [3, с. 64].

Методи структуруються за ієрархією не тільки на рівні загальної методології, але і на рівні окремої науки або окремої наукової дисципліни, тобто виділяються система і структура методів юриспруденції і структура методів певної юридичної наукової дисципліни.

А.П. Закалюк зазначив, що методи наукового пізнання будь-якої науки складаються з чотирьох основних частин: 1) методи, що безпосередньо впливають із філософського діалектичного методу як загального методу пізнання; 2) загальнонаукові методи, якими користується будь-яка наука, вони є складовою і продуктом розвитком теорії наукового пізнання; 3) методи інших наук, що використовуються однією наукою при пізнанні у своїх цілях об'єктів, які належать до предмета інших наук, але частково, у певному ракурсі є предметом пізнання й цієї науки; 4) методи певної науки, які є результатом і частиною розвитку її власної теорії (теорій) [4, с. 99].

Під час наукових досліджень того чи іншого предмету комплексно використовуються різні методи, що передбачає визначення їх послідовності та сполучення. Іноді один метод складає передумови для використання іншого методу. Таким чином, складається ціла система послідовних цілеспрямованих дій.

Усвідомлення сутності кожного окремого методу дослідження і правил його використання дозволять нам застосувати свої особливі методи, прийоми пізнання на кожному конкретному етапі дослідження, обробити вихідні матеріали певним чином та отримати нові знання за допомогою застосування певної методики дослідження.

Загальним методом пізнавальної діяльності є діалектика. Діалектика як вчення про розвиток розглядає три кола проблем: особливості, що відрізняють розвиток від всяких інших типів змін, про джерело розвитку і його форми.

Діалектичний метод – це пізнавальна стратегія, яка використовує в якості основного аналітичного засобу принцип протиріччя [5, с. 258-259]. Цей метод полягає у зіштовхуванні тези та антитези, в результаті чого виростає спільне поняття, яке містить ознаки як тези, так і антитези. У свою чергу, діалектика поділяється на види: ідеалістична діалектика та матеріалістична. Перша розглядає як першопричину всьому – ідею, друга причину діяння бачить у матеріальних факторах. Прихильники діалектичного матеріалізму визнавали, що матерія первинна, а свідомість похідна; свідомість – це функція мозку, відображення об'єктивного світу, що дало їм підстави дійти категорич-

ного висновку про визначальну роль суспільного матеріального виробництва як основи людського буття [6, с. 360; 7, с. 160].

Методологічною основою проведення дослідження проблем оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки є діалектичний матеріалізм. Його принципи наукового пізнання дає змогу вивчати розвиток соціальних явищ і процесів з використанням усіх законів і категорій діалектики: в їх взаємозв'язку і взаємообумовленості, переході кількісних змін в якісні, дотриманні закону єдності та боротьби протилежностей і протиріччя як джерела розвитку, тобто в єдності соціальних умов і психолого-біологічної основи життєдіяльності людини, дії загальних природних закономірностей.

За допомогою діалектичного методу вивчення явищ здійснюється з позиції їх безперервного розвитку. Такий метод, з одного боку, дозволяє проникнути в сутність злочинів проти громадської безпеки, з'ясувати їх природу, встановити властивості та їх взаємозв'язок, зосередитися на факторах впливу щодо існування цих злочинів; з іншого боку, цей метод дозволяє розкрити зміст практичної пізнавальної діяльності, якою є оперативно-розшукова протидія, сформулювати стратегію оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки.

У сучасному науковому пізнанні проблем оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки слід використовувати формально-логічний (догматичний) метод. Логічними прийомами зазначеного методу є аналіз, синтез, абстрагування, ідеалізація, узагальнення, дедуція, індукція, аналогія, екстраполяція, моделювання, гіпотеза.

За допомогою цього методу можливо визначення основних проблемних питань оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки, головних напрямів наукової роботи, задуму та логіки наукового дослідження (гіпотеза); дослідження концепцій та доктрин протидії злочинності взагалі та оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки зокрема (аналіз та синтез); виявлення ключових для нашої дослідницької інтенції характеристик феномена громадська безпека та злочини проти громадської безпеки (абстрагування); при веденні наукової полеміки, обґрунтуванні запропонованих дефініцій та висновків, здійсненні систематизації та класифікації наукових понять (узагальнення, індукція, дедуція, аналогія); визначення кількісних характеристик та прогнозування тенденцій розповсюдження злочинів проти громадської безпеки (екстраполяція); визначення загальноорганізаційної моделі діяльності спецпідрозділів

по боротьбі з організованою злочинністю та підрозділів карного розшуку органів внутрішніх справ щодо протидії злочинам проти громадської безпеки, а також напруження найбільш перспективних напрямків удосконалення і оптимізації організації діяльності оперативних підрозділів органів внутрішніх справ у протидії цим злочинам (моделювання).

Для досягнення об'єктивності результатів дослідження проблем оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки вважаємо за необхідне використання й інших методів дослідження, зокрема: системно-структурного, формально-юридичного, порівняльно-правового, історико-правового, статистичного, соціологічного та методів контент-аналізу і тлумачення правових норм.

Загальнонауковим методом дослідження проблем оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки є системний підхід. Системний підхід – це аспект, ракурс дослідження, що передбачає розгляд об'єкта як складного, багатогранного, різноякісного явища, що складається з елементів, зв'язки між якими утворюють відносно незмінну структуру і забезпечують його цілісність. При цьому вся дана система (видова), яка знаходиться в безперервному русі, розвитку, володіє певною автономією щодо навколишнього середовища, яке слугує для даного об'єкта родовою системою [8, с. 56]. Головна мета системних досліджень – розкрити механізм життя складної системи, а це можливо тільки через багатогранність та багатоманітність цілісності в її існуванні [9, с. 87].

«Система» є абстракцією, але вона відображає системні якості, які об'єктивно притаманні предметам і явищам. Системи існують в об'єктивному світі та у свідомості, не лише дані природою, але і створюються людьми. Системність у свідомості є відображення системності в об'єктивному світі.

Згідно із загальною теорією, система – це внутрішньо організована на основі того чи іншого принципу цілісність, в якій всі елементи пов'язані один з одним таким чином, що вони виступають щодо навколишнього середовища та інших систем як дещо єдине. Сама цілісність є визначаючою властивістю системи. У теорії систем вихідним онтологічним моментом є припущення, що системи існують як ціле, яке потім можна членувати на компоненти. Ці компоненти існують лише в силу існування цілого [10, с. 47].

Системний метод дозволяє виявити внутрішній механізм не лише дії окремих компонентів, але й їх взаємодії на різних рівнях [11, с. 243]. Цей метод використовується

для формування загальної концепції наукового дослідження.

Системний підхід дає можливість до вивчення соціально-правового механізму протидії злочинам проти громадської безпеки взагалі та соціально-правового механізму оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки зокрема. Як зазначив О.М. Литвинов, системний підхід до вивчення соціально-правового механізму протидії злочинності означає його розгляд як системи, в якій елементи і досліджувані взаємозв'язки і взаємозалежності і є вичленим фрагментом дійсності [12, с. 134]. Основна різниця між звичайним і системним вивченням полягає, власне, в підході. У першому випадку задача полягає в простому переліку складових факторів. В іншому – слідує не тільки перше, але і необхідність виявлення безлічі різних зв'язків, залежності між ними, у тому числі і випадкових за характером [13, с. 158]. Таким чином, цей метод дає можливість визначити стратегію оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки.

З системним підходом безпосередньо пов'язаний системно-структурний метод.

Системно-структурний метод дозволить проаналізувати сутність досліджуваних категорій і правових явищ, сформулювати понятійно-категорійний апарат, визначити роль та місце оперативно-розшукової протидії злочинам в системі протидії злочинності, охарактеризувати суб'єкти оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки, розмежувати повноваження оперативних підрозділів ОВС щодо оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки, а також надати конкретні управлінські рішення щодо вдосконалення діяльності цих суб'єктів та підготовки фахівців за цим напрямком роботи.

Формально-юридичний метод слід застосовувати при дослідженні стану нормативно-правового регулювання оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки та розробленні пропозицій щодо удосконалення правових норм, а метод тлумачення правових норм дозволить з'ясувати та пояснити зміст положень норм, що регулюють оперативно-розшукову протидію цим злочинам.

Для порівняння положень законодавства України з відповідними положеннями законодавства зарубіжних країн щодо протидії злочинів проти громадської безпеки, порівняння методик протидії цим злочинам оперативними підрозділами зарубіжних країн слід використовувати порівняльно-правовий (компаративістський) метод. Зазначене дозволить виявити основні проблеми недо-

скональності чинного законодавства України та інших нормативно-правових актів щодо регламентації оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки.

За допомогою історико-правового методу можливо здійснення ретроспективного аналізу історичних етапів протидії злочинам проти громадської безпеки та розвитку спецпідрозділів по боротьбі з організованою злочинністю і підрозділів карного розшуку як суб'єктів оперативно-розшукової протидії цим злочинам.

Статистичний та соціологічний методи слід використовувати при вивченні практики діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів, у тому числі й органів внутрішніх справ, щодо протидії злочинам проти громадської безпеки.

Статистичний метод застосовується при аналізі кількісних та якісних показників злочинів проти громадської безпеки, стану протидії цим злочинам правоохоронними органами. Статистичний метод дозволяє дослідити масив злочинів і за допомогою отриманих показників встановити закономірності і взаємозалежності їх розвитку, перейти від випадкового й одиничного до стійкого і закономірного, побачити якісні ознаки досліджуваного явища.

Емпіричну базу дослідження складати-муть статистична та аналітична інформація МВС України, СБУ та Генеральної прокуратури України щодо виявлення, запобігання та розслідування злочинів проти громадської безпеки, встановлення латентних злочинів та осіб, що їх вчинили; статистична інформація Державної судової адміністрації України щодо розгляду цієї категорії справ у судах та кількості засуджених.

Соціологічний метод (опитування, вивчення документів) також застосовується під час збору емпіричних даних з зазначеної проблематики.

Найбільш доцільною формою опитування є анкетування працівників оперативних підрозділів правоохоронних органів, і в першу чергу стосується працівників органів внутрішніх справ щодо оцінки діяльності роботи підрозділів карного розшуку та спецпідрозділів по боротьбі з організованою злочинністю як основних суб'єктів оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки.

На наш погляд, до основних питань анкетування слід віднести питання щодо: 1) розмежування функцій підрозділів карного розшуку, по боротьбі з незаконним обігом наркотиків та спецпідрозділів по боротьбі з організованою злочинністю в частині протидії організованим злочинності; 2) оцінки ефективності оперативно-роз-

шукової протидії окремим видам злочинів проти громадської безпеки; 3) оцінки роботи позаштатних негласних працівників під час протидії цим злочинам; 4) оцінки ефективності проведення оперативно-розшукового запобігання; 5) оцінки ефективності виявлення латентних злочинів проти громадської безпеки та встановлення осіб, що їх вчинили; 6) визначення основних джерел отримання оперативної інформації про факти вчинення цих злочинів; 7) основних загальних та спеціальних проблем оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки; 8) рівня забезпечення спецпідрозділів по боротьбі з організованою злочинністю та підрозділів карного розшуку спеціальними технічними засобами для документування фактів злочинної діяльності осіб, що вчинюють злочини проти громадської безпеки; 9) оцінки ефективності взаємодії спецпідрозділів по боротьбі з організованою злочинністю та підрозділів карного розшуку з іншими службами і підрозділами органів внутрішніх справ (іншими підрозділами кримінальної міліції, слідчими підрозділами, тощо), іншими правоохоронними органами та судом під час протидії злочинам проти громадської безпеки; 10) тенденцій розповсюдження злочинів терористичної спрямованості; злочинів, які пов'язані зі створенням банд, злочинних організацій та незаконних воєнізованих або збройних формувань; незаконного обігу вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин.

Під час вивчення документів слід використовувати метод контент-аналізу. Використання зазначеного методу надасть можливість здійснити опрацювання аналізу та оцінки аналітичних матеріалів Департаменту карного розшуку, ГУБОЗ та Головного слідчого управління МВС України, матеріалів оперативно-розшукових справ, матеріалів кримінальних проваджень (кримінальних справ), матеріалів засобів масової інформації тощо.

Висновки. Таким чином, методика наукового дослідження проблем оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки – це способи, прийоми, засоби отримання, аналізу й оцінювання інформації щодо діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів по використанню гласних та негласних форм і методів оперативно-розшукової діяльності, які спрямовані на виявлення та запобігання злочинам проти громадської безпеки, встановлення осіб, що готують або вчинили злочин цієї категорії, тощо.

Використання широкого спектру загальнонаукових та спеціально-юридичних

методів складає певну систему методів, що являє собою методологію цього дослідження. Вищезазначені методи не вичерпують усього методологічного різноманіття підходів до пізнання оперативного-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки, проте в руслі нашого дослідження вони є найоптимальнішими.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Российская криминологическая энциклопедия ; под общ. ред. А.И. Долговой. – М. : Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА – ИНФРА-М), 2000. – 808 с.
2. Демидова Л. М. Якість кримінального законодавства України: методологічний аспект дослідження / Л. М. Демидова // Питання боротьби зі злочинністю : збірник наукових праць. – Х. : Право, 2010. – Вип. 20. – С. 51-63.
3. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарченко. – К. : Знання-Прес, 2002. – 295 с.
4. Закалюк А. П. Курс сучасної української криминології: теорія і практика: У 3 кн. Кн.1 : Теоретичні засади та історія української криминологічної науки / А. П. Закалюк. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – 424 с.
5. Бачинин В.А. Энциклопедия философии и социологии права. – СПб. : Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2006. – 1093 с.
6. Захара І. Лекції з історії філософії / І. Захара. – Львів : Видавництво ЛБА, 1997. – 398 с.
7. Философский энциклопедический словарь / гл. ред. Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. – М. : Советская энциклопедия, 1983. – 840 с.
8. Тиунова Л. Б. Системные связи правовой действительности : методология и теория / Л. Б. Тиунова. – СПб. : Питер, 1991. – 140 с.
9. Клиланд Д. Системный анализ и целевое управление / Д. Клиланд, У. Кинг. – М., 1974. – 189 с.
10. Сергєєв В. С. Політичні мережі як форма взаємодії держави та громадянського суспільства : монографія / В. С. Сергєєв. – Дніпропетровськ : Інновація, 2011. – 304 с.
11. Керимов Д. А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права) / Д. А. Керимов. – М. : Современ. гуманитарн. ун-т, 2003. – 520 с.
12. Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні (теоретичні та практичні засади) : дис. ... доктора юрид. наук : спец. 12.00.08 / Литвинов Олександр Миколайович. – Х., 2010. – 432 с.
13. Голик Ю. В. Преступность – планетарная проблема (К итогам XI Конгресса ООН по предупреждению преступности и уголовному правосудию) / Ю. В. Голик, А. И. Коробеев. – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2006. – 215 с.